

Uj korszak hajnalán.

A világrengés, mely immár harmadik éve rázza Európa társadalmának minden rétegét és minden intézményét, szinte csak a rombolás és öldöklés terén mutat soha nem képzelt, szédületes fejlődést, ellenben elsikkasztotta jórészben mindazokat a forrásokat és patakokat, amik az emberi érzelem és szellem egészséges megnyilvánulása nyomán fakadó igazi művelődés nemes folyamának táplálói.

Ki gondolhat ma arra, hogy kövesse ama tanulságokat, melyeket emberi voltunk átérzése elénk szab? Ki követhet ma magasságokba emelő eszményeket, melyek megtermékenyítik a haladás ama mezőit, amiken a kultúra és civilizáció vetése hullámszik, az élet megszépítésének, tökéletesedésének és boldogságának mosolygó termését ígérve? Ki merészel minderre gondolni, mikor ezernyi kilométeres harcvonalakon a fegyverek milliói durrognak, összevegyülve megszámlálhatatlan gépfegyver kattogásával és ágyúk, aknavetők bömbölésével, repülőgépek, Zepelinek bombáinak robbanásával, lángszórók és fojtógázok pokoli áradatával?

A tudomány mind borzasztóbb robbanóanyagok, mind gyilkolóbb, rombolóbb hadigépek feltalálásán és alkalmazásán fáradozik, a humanizmus áldásos rezdülletei pedig a vértengernek csak azokon a szigetein érzetik hatásukat, ahol a fékevesztett őrjöngés ököljogának példátlan nagyszámú áldozatai nyögnek és jajgatnak.

E sivár viszonyok, miket egy egész világ kapzsiságából, önző telhetetlenségéből és ádáz gyűlölködéséből reánkényszerített védekező háború okozott, ólomsúllyal nehezedenek mindazokra, akik tiszta látásukat és emberséges érzületüket el nem veszítették, de minden oly törekvésre és intézményre is, mely a köz boldogulását, a művelődés mélyítését, a tudás gyarapítását tűzte lobogójára és munkálkodott az emberiség értelmi és érzelmi fejlődése érdekében.

A borzalmasan nagy idők hatalmas hullámcsapásai közepette a madártan is súlyosan érzi a világrészünkön tomboló fergeteg dülásait. Munkásai közül is sokan cserélték föl a tollat karddal és teljesítenek hadiszolgálatot, nem egy sebesült meg vagy vérzett el a becsület mezején. Az a nemzetközi érintkezés pedig, mely szakunk fejlődésének és gyara-

podásának elengedhetetlen tényezője s mely nemcsak folyóirataink, szak-közlönyeink, hanem az időközönként összeült kongresszusok révén, elő-mozdította a közös célok mélyebb megértését, a személyes eszmecserét, a harmonikus együttműködést, teljesen megbomlott, lehetetlenné vált s legfőlegb a szövetkezett államcsoportok tagjaira szorítkozott.

Igy hát, habár szárnyaink nem is bénultak meg, mégis megsib-badtak s nem bonthatjuk ki evezőinket szabadon, merész, magasröptű szárnyalásra, hanem csak gubbasztva, izmainkat pihentetve várjuk a jobb idők elkövetkezését.

A magyar madártan egyetemére, úgy annak központi hivatalos szer-vére, a M. Kir. Ornithologiai Központra, e történeti válság viharja két-szeres súllyal nehezedett. Hiszen nemsokára a háború kitörése után elvesztettük vezérünket, intézetünk megalapítóját és 21 éven keresztül vezetőjét, HERMAN OTTÓ-t, akinek kipróbált erejére, ügyünk iránt való ifjú lelkesedésére, nyolc évtizedes nagy tapasztalataira és sokoldalú tudá-sára, a megpróbáltatások nehéz napjaiban még inkább reászorultunk volna, mint bármikor s reászorulnánk kivált a majdan elülő harcok után, mikor a béke sugara újra beragyogja az elcsendesült csatatereket és munkás-ságunk az új hajnal meghasadtával fokozottabb mértékben indul meg. Mert ne felejsük el, a rettenetes megrázkódtatás, mely mindent meg-bolygatott, mindent kimozdított helyéből, korszakot temetett maga alá. Ámde a romokból friss élet és új jövődő fakad. Madártanunk ügyét véve, már abban a pillanatban, mikor mesterünk örök álmra hunyta le szempilláit, lezárult szakunk történetének is, eredményeit mérlegelve, kétségen kívül legszebb és legtartalmasabb fejezete.

Amikor évekkel ezelőtt megírtam honi madártanunk történetének vázlatát,¹ az első korszak határmezejét a XVIII. század végével, a má-sodik korszakot pedig az 1841. évvel zártam le, amaz időponttal, mely egybeesik a Kir. M. Természettudományi Társulat megalakulásával és az igazán tudományos madártan úttörőjének, PETÉNYI SALAMON JÁNOS-nak első szárnypróbálgatásaival. A harmadik korszak keretébe foglaltam azután PETÉNYI java munkásságát, majd halála után HERMAN OTTÓ és kortársainak működését, vagy röviden megjelölve «HERMAN iskoláját».

Az indulás, majd a tapogatódzás és tudatos munkálkodás kora után a szervezkedésé, tömörülése, biztos erőkifejtése így követte egymást. PETÉNYI-t megelőzően pusztán rendszertelen anyagfordást látunk, az ő fáradozásaiban az anyag rendszeres összegyűjtését és bővítését szemlél-hetjük s bár — mint tudjuk — a mostoha sors mély tragikumuma úgy-szólván megfosztotta PETÉNYI-t attól, hogy a magyar madártan épülő csarnokának felhalmozott anyagából az alapfalakat megrakva elkészít-

¹ Természettud. Közl. XIX. köt., 415—456. l. — XX. köt., 55 l.

hesse, HERMAN OTTÓ-ban hamarosan oly utódja támadt, ki a felismert helyes irányban nyomban folytatta a kezdet kezdetén elakadt munkát és törhetetlen akaraterejével, megingathatatlan vaskövetkezettségével, lángeszének merész lüktetésével és megőrölhetetlen munkabírásával nemcsak alapjait rakta le a PETÉNYI szemei előtt kirajzolódó épületnek, hanem azt fényesen be is tetőzte. Nem tartozik ide, hogy újból hangsúlyozzam, apróra részletezzem: mit köszön a magyar madártan HERMAN OTTÓ-nak s mit cselekedett ő kivált intézetünk érdekében. Nagyon jól tudjuk elévülhetetlen sokféle érdemeit; de életének maradandó alkotásai között mégis a legbeszélőbb tanúságot tükrözteti az a műhely, hol eleven szelleme az utolsó évtizedekben hatott és sugárzott: intézetünk igazgatói szobája és levéltára. Az intézet, e nagy alkotása, egyesítette a magyar madártan munkásait, egybeolvasztotta a szakunk terén felpezsdülő minden tevékenységet és kiröpítette szerte a világba, minden földrészre az «Aquila» testes kötetait immár huszontháromszor. E kötetekben van letéve az intézet programja, szabatosan bennük vannak megjelölve és rögzítve az intézet céljai, az eszközök, amikkel azokat elérni törekszik s egyben ezek a kötetek és a mellettük időként kiadott önálló, nagyobb művek tesznek tanúságot az elért eredményekről is.

Hogy az intézet HERMAN OTTÓ vezetésével emberül megállotta helyét és a magyar madártan fejlődése valóban számottevő volt az ő irányításával, azt sokszorosan elismerte a külföld, elismerték szakunk legelőkelőbb képviselői. Kivált a vonulás megfigyelése és a megfigyelés anyagának feldolgozása, majd a gazdasági madártan és madárvédelem ügyében végzett, sok tekintetben úttörő munkássága intézetünknek talált oly egyhangúan dicséző méltatásra, hogy ezt a köteles szerénység mellett is, megnyugvásunkra ismételhajjuk. FROGGATT WALTER: «A madárvédelem Ausztráliában» c. közleményében (*Agricultural Gazette of New South Wales* 1909., májusi füzet) kiemelve megjegyzi: «Az egész világon ma még csak két ország van, mely tökéletesen helyes irányban fejlesztette az állat- és madárvédelmet, tudniillik a két nagy földművelő állam: Északamerika Egyesült-Államai és Magyarország».

Ismeretes, hogy intézetünk az 1891. évben Budapesten tartott második nemzetközi madártani kongresszus méhében fogant s oly célzattal született, hogy a madárvonulás megfigyelésének — mint különböző zónákon folyó, tehát nemzetközi hálózat munkálkodását követelő tünevénynek — megoldására fordítsa figyelmét s hazánk területén szervezve a megfigyelők hálózatát, az évenként begyűlemlő adatokat ne csak gyűjtse, hanem módszeresen föl is dolgozza. Munkarendjének e sarokpontja mellett azonban intézetünk mellesleg a tudományos madártan egyéb kérdéseivel is foglalkozott s csakhamar tervbe vette Magyarország ornithografiáját és ezzel egyidőben a gazdasági madártan s vele karöltve a

madárvédelem elméleti és gyakorlati művelését, rendezését. Újabb időben azután működésünk súlya mind határozottabban az utóbbi térre terelődött, anélkül azonban, hogy az ornithophaenológiát, faunisztikát, rendszertant, biológiát, oekológiát elhanyagoltuk volna, sőt megerősödésünkhöz képest minden ágát szakunknak tüzetesebben művelhettük, de még a palaeontológiára és az anatómiára is odaadóbb figyelmet fordíthattunk és könyvtárunkat, gyűjteményeinket — melyek zömét a bőr-, a gyomortartalom és csonttani gyűjtemények alkotják — megfelelően gazdagíthattuk, csak úgy, mint irat- és adattárunkat is.

1899-ben Szerajevóban az ornithologusok összejövele alkalmából tartott előadásomban hangoztattam, hogy a vonulás kérdése a madarak gazdasági jelentőségének, megbírálásának kérdésével már csak azért is kapcsolatosan vizsgálendő és eredményesen csakis hálózatos szervezettel végezhető, mert a táplálék kérdése a vonulás alapoka, a kettő tehát szorosan egybefügg. Más szavakkal ugyanezt mondja WELLS W. COOKE nem régiben a madarak vonulásáról írott kiváló dolgozatában¹: «A madarak gazdasági jelentőségének tanulmányozásában lényeges, hogy a vonulás idejét ismerjük; csak így foghatunk hozzá madárvédelmi törvények alkotásához. Fontos ága ez az amerikai biológiai osztály munkarendjének, mert hiszen a vonulás szorosan összefügg a táplálkozás időszakos változásával».

Ez az egybevágó felfogás, mely az Egyesült-Államok földművelésügyi minisztériuma kebelében működő biológiai osztályt és a M. Kir. Ornithologiai Központot munkálkodásában vezeti, egyszersem legjobban igazolja, hogy intézetünk kezdettől fogva helyes csapáson haladt. És megingathatatlanul megszilárdítja ama felfogásunkat is, hogy erről az útról, ha igazán üdvös, a tudománynak és a gyakorlati életnek egyaránt gyümölcsöző eredményeket akarunk elérni, letérnünk a jövőben sem szabad.

Amikor GHILLÁNY IMRE báró földművelésügyi miniszterünk ő nagyméltósága f. é. augusztus 2-án kelt 54.153. eln. XI. számú magas rendeletével a M. K. Ornithologiai Központ tudományos irányításával és vezetésével megbizni kegyeskedett, megtisztelő megbizását csakis úgy fogadhattam el és ülhettem bele felejthetetlen mesterem, HERMAN OTTÓ megüresült székébe, hogy számot vetve lelkiismeretemmel, minden tekintetben oszthattam azokat az elveket, miket megboldogult alapítója intézetünknek vallott és munkálkodásunk céljainak kitűzött. Az intézet bölcsőjénél állottam, fejlődésének minden mozzanatának közeli tanúja voltam, legfontosabb munkáiban közvetve vagy közvetlenül résztvettem s bár hivatalosan nem tartoztam kötelékébe, úgy tértem be mindig hajlékába, mint a gyermek a szülői házba.

¹ Bird Migration by Wells W. Cooke. — Unit. Stat. Dep. of Agricult. Bull. No. 185.

Megnyugtat tehát a belső szózat, hogy bizvást vállalhatom a vezetőszerepet, bárha nehéz időkben és nehéz viszonyok között. Tudom, hogy reám hárul madártanunk egy új korszakának bevezetése mindazzal a sok röggel, tövissel, ami a jövőndőbe vezető ösvényen a haladás elé torlódik; de bizom az ügyért lobogó lelkesedésemben, szakunk kipróbált tisztikarának fáradhatatlan, odaadó tevékenységében, és minden régi belső és külső munkatársaink és barátaim támogatásában, mely kiegészíti majd fogyatékos erőmet és összhangzó, egyetértő közös munkakifejtéssel és munkafelosztással nem engedi, hogy intézetünk az elért fokán fejlődésének megállapodjon, hanem a korról haladva, minden irányban gyarapodjék, erősödjék. Magába szivogatva az új kutatások eredményeit, maga is töretlen vagy kevéssé járt utakon végezve vizsgálódásokat és kísérleteket, szoros kapcsolatban maradván az élő természettel, nem sülyedhet le merőben zöld asztalhoz kötött, szobára szoruló intézménnyé, hanem kell, hogy kamatoztassa a szabadban gyűjtött és az irodalom tanulságain át leszűrt tőkét gyakorlati életünk, gazdaságunk javára.

Kétszeresen szüksége lesz erre közgazdaságunknak épen a háború után, mikor szinte életfeltételünk, hogy megfeszített erővel, fokozott munkával igyekezzünk a föld áldásait hatványozni, a lehetőségig öregbíteni.

Nem szükséges, hogy alkalmoszerűen bővebb programot adjak e helyen és hosszasabban felsoroljam, micsoda szempontok fognak vezetni az intézet élén. Nyitott könyv madártani munkásságom szaktársaim előtt: ismerik 35 év óta törekvéseimet, ismerik személyemet. Arra kérem őket és intézetünk minden barátját: kezet kézben tartsanak ki velem, szerezzenek szakunknak új barátokat, fiatal erőket, hogy azt az örökséget, mit HERMAN OTTÓ-tól átvettünk, ne csak hiven gondozhassuk, hanem meggazdagítva adhassuk majdan át egy új nemzedéknek, mely, ha a tradíciók talajából táplálkozva, de a kor intő szózatára is éberén hallgatva sáfárkodik vele tovább, olyan feladatokat is megold majd, olyan kérdésekre is feleletet adhat, amik után mi csak törekedtünk.

Budapest, 1916 december 20-án.

CHERNEL ISTVÁN.